

Dinamik ve Akışkan bir Kentsel Form Arayışında Oblik İşlev Teorisi

Ertuğ Erpek¹, Esin Kömez Dağlıoğlu²

Özet

Günümüz kentleri pek çok akışın kesiştiği dinamik düğüm noktalarıdır. Bu akışlar, para akışı, vasıta akışı, göç eden insanların akışı ve bilgi akışı başta olmak üzere farklı özelliklerdedir. Akışların bir araya gelmesi, üst üste binmesi ve çatışmasıyla beraber çağdaş kent kurgusu ve mekân oluşur. Kentsel morfoloji araştırmalarında tarihsel-coğrafi, süreç tipolojik, mekân dizimi gibi birçok yöntem bu akışları analiz etmeye, tartışmaya ve tasarlamaya çalışmaktadır. Avrupa'da 1960'lerden başlayarak İngiliz, İtalyan ve Fransız okullarında pratik edilen bu yöntemler, kentsel form arayışında farklı metodolojilerin gelişmesine olanak sağlamıştır. Makale, Fransız okullarında İtalyan Tipo-morfolojik anlayışından ve Gordon Cullen ve Kevin Lynch'in kentsel mekân algısı çalışmalarından etkilenen tipolojik yöntemlere paralel olarak gelişen post-modernist kentsel topo-morfolojik yaklaşımları, Oblik İşlev Teorisi üzerinden incelemeyi amaçlamaktadır. Topoloji kavramı çevresinde şekillenen bu yaklaşımlar, kentin akışlarını çok boyutlu ve kapsayıcı bir yöntemle ele almaya çalışır. Tipolojik metodolojilerin kartezyen kentsel plan analizlerinin ötesine geçmeyi hedefleyen topo-morfolojik yaklaşımlar, akışları kentsel topolojik yüzey, akışkan ve dinamik morfolojiler ve mimarlık-peyzaj-altyapı bütünlüğü gibi paradigmalara yeniden irdeler. Bu yaklaşımlara örnek olarak, Oblik İşlev Teorisi, mimar Claude Parent ile filozof ve kent bilimci Paul Virilio tarafından 1963 yılında Architecture Principe grubu altında kuramsallaştırılır. Parent, grubun 1968 yılında dağılmasına karşın Oblik İşlev Teorisi'ni geliştirmeye 2016 yılındaki ölümüne kadar devam eder. Parent ve Virilio, kolon, duvar, çatı gibi arketip mekânsal bileşenleri reddederek sadece eğimli yüzeyleri kullanır. İkili, eğimli yüzeyler ile yaşanabilir dolaşım, bağdaştırıcı yapılar, akışkan ve dinamik form kavramlarını projelerinde topolojik bir anlayışla vurgular. Alışagelmis kentsel biçimin temel elemanlarını, kentsel planlara ziyade kentsel kesitler üzerinden yeniden yaratarak, akışların egemen olduğu topolojik bir eğimli kent düzeninin oluşmasını amaçlarlar. Bildiri, Parent'in 1968 yılında tasarladığı Les Inclisites, 1971 yılındaki Les Ponts Urbains ve 2000'lerdeki Incision Urbaine projelerini az bilinen arşiv malzemeleri ve çizimleri üzerinden tartışarak çağdaş kent dinamiklerinin ve akışlarının topo-morfolojik yaklaşımlarla çağdaş bir kentsel morfoloji yöntemi ve açılımı oluşturup oluşturmayacağını tartışmayı hedefler.

Anahtar Kelimeler: Akışkan morfoloji, Dinamik form, Kentsel kesit, Oblik işlev teorisi, Topoloji

1. Giriş

Mimar Michael Weinstock (2013), günümüz kentlerini metabolizması olan yaşayan organizmalara benzetir. Her yaşayan organizma, farklı görevdeki dolaşım sistemlerine ihtiyaç duyar ve onların birbirleri ile olan ilişkileri neticesinde şekillenir. Dolaşım sistemlerini tanımlayan başlıca unsur durmayan akışlardır. Bunlar kentsel söylemde; ekonomik modellerin dünyaya yayılmasıyla para akışı, ulaşım altyapılarındaki gelişmelerle vasıtaların akışı, daha iyi bir hayata ulaşmak için savaş, eğitim, açlık ve maddi zorluklar yüzünden göç eden insanların akışı ve kitlesel iletişim araçlarının çoğalmasıyla bilgi akışı olmak üzere farklı özelliklerdedir. Kentsel mekânda, bu akışlar, sürekli çarpışarak, üst üste binerek ve kesişerek kentin aktörleri arasındaki sosyal, kültürel, politik ve ekonomik bağlantıları kurar. Kentsel mekân, bu akışları kendi nezdinde barındırdığı gibi onların kurduğu bağlantılar bütünü ile de kendini oluşturur. Burada karşılıklı bir etkileşimden bahsetmek

¹ Arş. Gör., Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, erpekertug@gmail.com.

² Dr. Öğr. Üyesi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, komez@metu.edu.tr.

mümkündür. Akışlar, mekânları, mekânlar akışları sürekli değiştirir, geliştirir ve belki de yok eder. Sosyolog Manuel Castells (1996), bu süreci akış mekânlarının ortaya çıkması olarak tanımlar ve olağan mekânların yerini aldıklarını belirtir. Süreklilik, yoğunluk, katmanlılık ve karmaşıklık akış mekânlarının kentsel söyleme kattığı kavramlar arasında sayılabilir. Akış mekânları, kentsel morfolojik ve tipo-morfolojik çalışmalarda ve alışlagelmiş kentsel form üretme pratiklerinde değişikliklere yol açmıştır. Avrupa'da 1960'lardan başlayarak İngiliz, İtalyan ve Fransız okullarında geliştirilen morfojenetik, tarihsel-coğrafi (*historico-geographical approach*) ve süreç tipolojik (*process typological approach*) yaklaşımlar rasyonalist planlama ve modernist mimarlık uygulamalarının kentin yaşayan dokusunu, bağlamını ve dolaşım sistemlerini anlamada ve buna karşı yeni öneriler sunmakta yetersiz olduğunu savunarak farklı akış niteliklerinin kent morfolojisindeki izini araştırmayı, ön görmeyi ve tasarlamayı hedeflemiştir (Moudon, 1997; Ünlü & Baş, 2015; Oliveira, 2016; Bilsel, 2018).

Bildiri, 1960'larda Fransa'daki Versailles Mimarlık Okulu'nun İtalyan mimarlar Saverio Muratori, Carlo Aymonino ve Aldo Rossi'nin tipo-morfolojik ve kentsel tasarımcılar Gordon Cullen ve Kevin Lynch'in kentsel mekân algısı çalışmalarından etkilenecek oluşturduğu yeni tipo-morfolojik akıma paralel olarak gelişen postmodernist kentsel topolojik yaklaşımların (Busbea, 2012) dinamik ve akışkan kentsel form üretmedeki potansiyellerini Oblik İşlev Teorisi (*La Théorie de la Fonction Oblique*) üzerinden ortaya çıkarmayı, analiz etmeyi ve tartışmayı amaçlamaktadır. Fransız ekolünün az incelenmiş bir yönü olarak topolojik yaklaşımlar, 1960'larda, başta Paris olmak üzere modern Fransız kentlerindeki 1968 öğrenci hareketleri gibi sosyal karışıklıkların, aşırı nüfus artışlarının, endüstri sonrası yeniden yapılanmaların, Komünizm ve Kapitalizm arasındaki savaş sonrası ideolojik müdahalelerin ve teknolojik gelişmelerin tanımladığı çok katmanlı akışların kent mekânının üzerindeki etkilerini ve buna karşın kentsel mimarlığın üretebileceği biçimsel önerileri kapsar. Tipo-morfolojik anlayıştan farklı olarak 'topo-morfolojik' yaklaşımlar, kentin akışlarının tip ve tipolojinin bir sonucu olarak kurgulanmasının aksine akışların kendisinin topolojik bir kent formu yaratmasını savunur. Lefebvre (1991, s.93), alışlagelmiş bina tiplerinin ve kentsel formların farklılaşmasını ev analogisi üzerinden anlatır. Ona göre, farklı akışların ve altyapıların -elektrik, su, doğalgaz, telekomünikasyon ve benzeri- neticesinde ev çözümler ve artık statik bir imaj yerine hareketlilikleri barındıran bir düğüm noktası haline gelir. Bu bağlamda, topolojik yaklaşım, var olan kentleri, yatay ve dikey mimarinin getirdiği kentsel tipolojik kompozisyonlarından ziyade akışları yönünden analiz ederek, akışların somutlaştırılmasıyla yeni kentleri tasarlamayı amaçlar. Makale, 1960'larda Fransa'daki topolojik yaklaşımlardan biri olan, mimar Claude Parent ile filozof ve kent bilimci Paul Virilio tarafından 1963-1968 yıllarında *Architecture Principe* grubu altında kuramsallaştırılan ve sonrasında Parent'in 2016 yılına kadar geliştirdiği Oblik İşlev Teorisi'ni ve öne çıkardığı eğimli kent morfolojisini inceler. Bunu yaparken Parent'in, *Les Inclisites* ,1968, *Les Ponts Urbains* ,1971, ve 2000'lerde ürettiği *Incision Urbaine* adlı projelerinin arşiv çizimlerini inceleyerek eğimli kent formunun sunduğu yeni kent düzenini araştırır. Az incelenmiş ve yayınlanmış olan bu kent düzeninin, kentsel morfoloji araştırmalarına çağdaş yöntemler ve tasarım önerileri kazandırma potansiyeli yorumlayıcı ve eleştirel bir yaklaşımla irdelenecektir.

2. Oblik İşlev Teorisi: Dinamik ve Akıcı Bir Kent Formu Arayışı

Oblik İşlev Teorisi, 1963 yılında, Fransız mimar Claude Parent ile filozof ve kent bilimci Paul Virilio tarafından kurulan *Architecture Principe* grubu altında geliştirilmeye başlar. Grup, teorinin çıkış noktasını, kapsamını ve amaçlarını, 1966 yılında, aynı adlı manifesto dergisinde, farklı konulara değinen dokuz nüsha ile ortaya koyar. Nüshalarda, Parent'in grup kurulmasından önce okuduğu okul olan *École des Beaux-Arts*'taki Rasyonalizmi ve mimar olarak altında çalıştığı Le Corbusier'in Modernizmini eleştirerek elde ettiği 'eleştirel modernite' (*critical modernity*) ile Virilio'nun Atlantik Duvarı boyunca çalıştığı, II.Dünya Savaşı'ndan kalma 'korugan arkeolojisi' (*bunker archaeology*) üzerine çalışmaları kuramın temelini oluşturur (Lucan, 1996; Redhead,2011; Giovannini, 2021). Bu nüshalarda, Parent ve Virilio (1997), devrin yatay endüstriyelleşme öncesi ve dikey endüstriyel

kentlerinin, akışlarla tanımlanan güncel oluşumlara ve değişimlere karşı etkisiz kaldığını ve ‘üçüncü bir kentsel düzene’ ihtiyaç olduğunu savunur. Parent (2023b, s.13), dikey kentlerden önce var olmuş yatay kentlerin, kentsel akışların karmaşıklaşması sebebiyle yetersiz kaldığını on yıllardır bilindiğini ve buna karşın pek çok önerinin sunulduğunu belirtir. Haussmann’ın endüstriyelleşme öncesi kenti Paris’te 1853-1870 yıllarında hayata geçirdiği *Renovation de Paris* projesi kapsamındaki müdahalelerin akışlardan doğan kentin problemlerini geçici olarak rafa kaldırdığını ancak yatay kentsel formun yine sonunda başarısız olduğunu ifade eder. Parent ve Virilio (1996, s.65), buna karşın endüstriyelleşme ile gelen dikey mimarinin bir çözüm olarak ortaya çıktığının altını çizer. 1880’lerden beri günümüze uzanan Chicago ve New York örnekleri ve Le Corbusier’in (1987) *The City of To-morrow and Its Planning* kitabındaki projelerinde de görüldüğü gibi bu yaklaşımlar, onlara göre, kent yüzeyindeki akışlar üzerinde şekillenmek ve bu akışları mesken (*habitation*) ile ilişkilendirmek yerine ‘mikrogettolar’ oluşturarak, kentsel dolaşım (*circulation*) ile mesken arasında kesin bir bariyer çizer. Parent (2023a), bu bariyerleri ‘duvar’ (*le mur*) ve oluşturdukları mekanları da ‘anklav’ (*l’enclos*) analogileri ile tanımlayarak, yeni kentsel düzenin getirdiği acıcılık, devamlılık, mobilite ve dinamiklik gibi kavramlara karşın bu anlayışın paradoksal bir kentsel yaklaşım sunduğunu tartışır.

Parent ve Virilio’ya (1996) göre, dönemin topolojik yaklaşımlarında da görüldüğü gibi, akışlar ‘Yapısalcılık’ bağlamında ele alınarak, ‘esnek, değişken, evrimsel ve açık bir yapıya çevre’ arayışında olmalıdır (Armand & Drancourt, 1961, s.20). Ancak Parent ve Virilio (1996, s.69), kent ve mimarlığın bu anlayışla biçimlendirilirken, ‘nötr ve kararsız’ olabileceği, akışlar içinde çözülebileceği ve özerk formunu kaybedebileceğini de belirtir (Busbea, 2012, s.153). Bu çelişkili durumu, bir diyalektik olarak ele almak yerine, Parent ve Virilio, mimarlar Peter Eisenman ve Miroslava Brooks’un (2015) topolojik bir yaklaşım olan ‘diptik’ (*diptych*) kuramına benzer şekilde, birbirine uyumlu ancak kendi özerkliklerini koruyabilen mesken ve dolaşım kavramları ve onların bir araya gelmesiyle yorumlar. ‘Yaşanabilir dolaşım’ (*Circulation habitable*) olarak adlandırılan bu öneri ile aktif ve mobil bir anlayışı benimseyen teori, Öklidyen kentsel ve mimari formların oluşturduğu engelleri kırarak meskenlerin statik ve nötr durumlarını kentlerin akışlarıyla harmanlar. Mimar Lee Stickells (2010, s.47), bu müdahalenin akışları teşvik ettiğini, ‘yaşayan bir yüzey’ yaratarak kentin çok çeşitli aktivitelerini bir arada barındırdığını ifade eder. Parent ve Virilio, yaşanabilir dolaşım ve yaşayan bir yüzey elde etmek için yatay ve dikey formların arasında bir bağlayıcı rolü üstlenen rampa veya onların deyimiyle eğimli yüzeyleri kullanır. Bunu yaparken, kentsel ve mimari form yaratma araçlarını – küçük ölçekte kentsel dokuyu, büyük ölçekte zemin, kolon, duvar gibi arketip elemanları- ‘eğimli topotonik yüzeyler’ ile yeniden yorumlar (Migayrou, 1996, s.59; Parent & Virilio, 1996, s.71). Bu yüzeyler bir araya gelerek ‘bağdaştırıcı yapıları’ (*mediated structures*) oluşturarak mesken ve dolaşım arasında etkileşimi, transferi ve mübadeleyi sağlayarak kullanılabilir yüzeyi arttırmayı hedefler (Lucan, 1996, s.5). Kentin formu ve akış mekanları, Parent ve Virilio’ya (1996) göre, bu yapılarla kurgulanarak yeni şehirleşme ve kentsel morfoloji pratikleri üretmelidir. Eğimli yüzeyler, bağdaştırıcı rollerinin yanı sıra, yatay ve dikey doğrultuların arasında kaldıkları için kullanıcının nötr kalmasını olanaksız kılar. Parent (2023b), eğimli yüzeyin üzerinde ilerleyen bir kişinin inmek veya çıkmak arasında bir tercih yapması gerektiğini belirtir. O yüzden, bu kişi, sürekli bilinçli düşünme halindedir, statik, hareketsiz ve pasif kalmasının imkânı yoktur. *Potentialisme*, yani ‘potansiyel değişim’ olarak vurgulanan bu özellik ile kişi sürekli hareket halinde konumunu ve bakış açısını değiştirerek bulunduğu mekânı algısıyla dönüştürür (Parent, 2023b, s.23). Bu algı, aynı zamanda direnci tetikleyerek, kentsel ve mimari formun kentsel akışlar içerisinde kararsızlık ve belirsizlik içerisinde kaybolmasını önler ve kişinin bu formlara kayıtsız kalmasının önüne geçmeyi hedefler. Gestalt psikolojisi ve Merleau Ponty’nin (1962) algının fenomenolojisi paradigmatları bu yaklaşımı açıklar (Parent & Virilio, 1996). Bu, 1960 ve sonrasında Fransa’daki tipo-morfolojik yaklaşımlarda olduğu gibi bina formlarının, Cullen ve Lynch referanslarıyla, kentsel algının morfoloji üzerindeki önemini farklı bir bakış açısından yorumlanmasıdır.

1968 yılında *Architecture Principe* grubu, öğrenci hareketlerinin yol açtığı aktörler arasındaki siyasi fikir ayrılıkları nedeniyle dağılır; Virilio, Oblik İşlev Teorisi üzerindeki çalışmalarını ve ilgisini sonlandırır. Ancak Parent, teoriyi geliştirmeye ve yeni oblik projeler üretmeye 2016'da ölümüne kadar devam eder. Bu süreçte yayımladığı 'Oblik Yaşamak' (*Vivre à l'oblique*, 1970), 'Oblik'in Örüümü' (*Entrelacs de l'oblique*, 1981), 'İllüzyonda Dolaşmak' (*Errer dans l'illusion*, 2003) ve daha pek çok eserinde Oblik İşlev Teorisi'nin kent ve mimarlık morfolojisine kattığı akışkan ve dinamik formların kuramsal gelişim ve tasarım sürecini diyagramatik ve kavramsal çizimler üzerinden araştırır. Mimarlık kuramcısı **André Bideau'nun** (2002, s.70) da belirttiği gibi Parent, 'konut, şehir, altyapı ve bölge' arasındaki akışları yeniden ele alarak topolojik bir yaklaşımın yeni kentlerde nasıl uygulanabileceğini ortaya koyar. 1963-1968 yılları arasında, *Architecture Principe* tarafından geliştirilen oblik işlev manifestosuna paralel, **Parent** (2023a, s.95), çağdaş kent sistemlerinin dayattığı aksak düzenin on iki topolojik eylem ile atlatılabileceğini ifade eder. Bunlar sırasıyla; 'hayali açmak, illüzyonda çalışmak, hareketsiz yerinden çıkarmak, sürekliliği düşünmek, yüzeyde akmak, eğiklikte yaşamak, destabilize olmak, düşüşü kullanmak, kırmak, terse alışmak, çatışmayı düzenlemek ve kapatmadan sınırlamaktır.' Oblik İşlev Teorisi, bu bağlamdaki önerileriyle kentsel ve mimarlık söylemindeki çağdaş birçok anlayışı etkilemiştir. Peyzaj şehirciliğinin 21. yüzyılın başlarında özellikle vurguladığı 'hibrit ve akışkan morfolojiler' ve 'kent yüzeyinin değişken ve esnek tasarımı' (**Angéil & Klingmann**, 1999; **Wall**, 1999) konuları Oblik İşlev Teorisi'nin elde etmeye çalıştığı morfolojik yaklaşımın çağdaş ve geliştirilmiş örnekleri olarak ön plana çıkmaktadır. Ayrıca dijital araçların gelişmesiyle beraber kentsel ve mimari form arayışında, parametrik şehircilik kapsamında kullanılan **Deleuze'nin** (1993) topolojik ve kıvrım (*the fold*) yaklaşımları da Oblik İşlev Teorisi'nin yansımalarındandır.

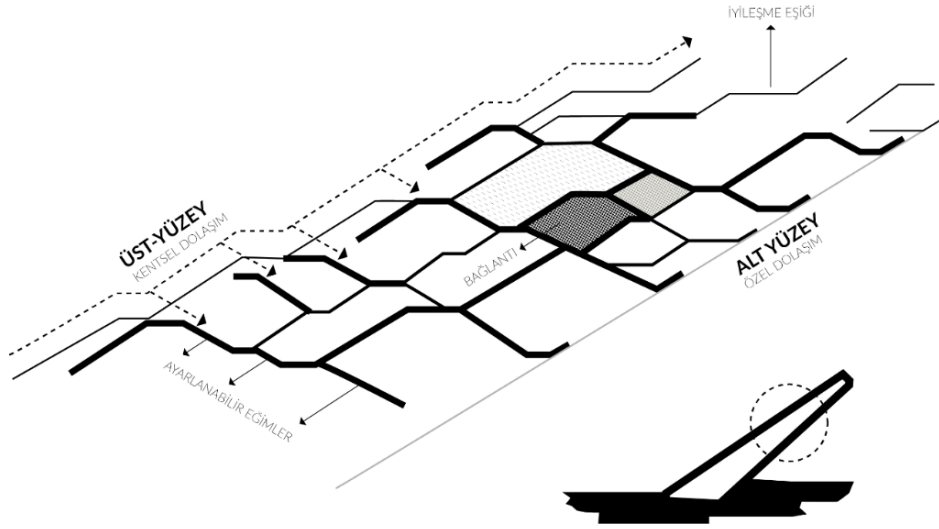
3. Kentsel Formun Oblik Yorumu: *Les Inclisites* (1968), *Les Ponts Urbains* (1971) ve *Incision Urbaine* (2000'ler) Projeleri

Parent'ın, Oblik İşlev Teorisi'nin sunduğu akışkan ve dinamik kentsel formu, kent araştırmacısı **Vitor Oliveira'nın** (2016) 'farklı çözünürlükteki' (**Kropf**, 1996) temel elemanları olarak tanımladığı 'kentsel doku, tabii bağlam, sokak sistemi, kentsel ada sistemi ve bina sistemi' olgularının değişimi üzerinden proje çizimleriyle yeniden tasarladığını söylemek mümkündür. Projeler mevcut kentlere tasarım önerisi getirmek yerine kentin akışlarını tasarım girdisi olarak kullanıp yeni bir kent önerisinde bulunur. Bu öneri ile, Archigram'ın *Plug-in City'si* gibi dönemin popüler topolojik yaklaşımlarıyla benzerlik taşır (**Busbea**, 2012). 'Yaşanabilir dolaşım' ilkesiyle şekillenen *Les Inclisites*, 1968, *Les Ponts Urbains*, 1971 ve *Incision Urbaine*, 2000'ler, projeleri, bahsi geçen temel elemanların biçimsel değişimi üzerinden morfolojik bir çerçeve ile incelenebilir.

İlk olarak uygulanmamış *Les Inclisites*, 1968, (**Şekil.1**) yani 'Eğimler' projesinin arşiv çizimlerinde, Parent, Virilio'nun da katkısıyla, oblik bir yaşam modülünü farklı varyasyon ve boyutlarda çoğaltarak bir kent dokusu ve etkileşim ağı elde eder (FRAC Centre Arşivleri). Bu uygulama dönemin tipomorfolojik yaklaşımlarına benzerlik gösterir. Modüller, iki tarafı farklı eğimlerle tasarlanabilecek altıgen formu ve türevlerindedir. Altıgenin üst kısmı, iki eğimli yüzeyi birbirine bağlayan, Parent ve Virilio tarafından 'iyileşme eşiği' (*recovery threshold*) olarak tanımlanan yatay bir yüzeydir (FRAC Centre Arşivleri). Bu yüzeylerin birleşmesiyle oluşan topolojik kentsel form, sürekliliği, bağlılığı ve akıcılığı amaçlar. Parent ve Virilio (1996, s.67), var olan 'modern kentlerin göç, enerji ve endüstriyel akışların yanı sıra doğal akışları da barındırma' konusunda akışı teşvik etmediği için başarısız olduğunu ve 'hareketin kentlerin yıkımını beraberinde getirdiğini' vurgular. *Les Inclisites* ile elde edilen akışkan form bu yüzden tabii bağlamın akışının en yoğun hissedildiği, dağ ve vadi gibi topolojik olarak aktif yer şekillerinin uzantısı olarak uygulanır. Önceden de bahsedildiği üzere, eğimli yüzeyin en önemli kaygılarından biri bağdaştırıcı bir yapı oluşturmaktır. Bağdaştırıcı yapı yaklaşımı, *Les Inclisites* projesinin sokak yani dolaşım sistemini meskenlerle entegre etmek için modüllerin üst yüzeyinin 'serbest dolaşım alanı' olarak bırakılmasıyla sağlanır. **Parent** (2023b, s.47), elde edilen bu üst yüzeyin 'buluşma, sosyal kaynaşma ve komünite yaşamının devam edeceği kamusal meskenlerle

beraber ışık ve havalandırmayı sağlayan unsurları barındıran bir yaşayan yüzey' olarak tanımlarken bu yüzeyin altının da 'alt yüzey' olarak çalışarak 'özel alanların izolasyonunu' temin ettiğini belirtir. Mimar **Esen Gökçe Özdamar**'ın (2022, s.50), 'çokdeğerlikli mekansallık' (*polyvalence spatiality*) olarak adlandırdığı bu açık yaklaşım, formun minimum değişiklikle en optimal fonksiyonel gereklilikleri yerine getirebileceğini vurgular. Ancak **Parent** (2023a, s.35), geçmişten günümüze gelen kent oluşturma pratiklerinde 'sahip olma hakkı' nedeniyle kentlerde açık formun yeteri kadar pratik edilmediğini ve alışagelmış önerilerde hep iletişimi kesen duvarlar ile sınırlama ihtiyacı duyulduğunun altını çizer. Bu sınırlar, kentlerde ada sistemlerini ve bina sistemlerini oluşturan hiyerarşik yapıya dönüşür. *Les Inclisites* ile **Parent** ve **Virilio**, bu sınırların bariyer olarak değil, üst yüzey, alt yüzey diptiği ile sistemin içerisindeki biçimsel kırılmalar ile kurulabileceğini sunar. Böylelikle topolojik yaklaşımların da savunduğu devamlı ancak heterojen bir sistemler bütünü oluşur.

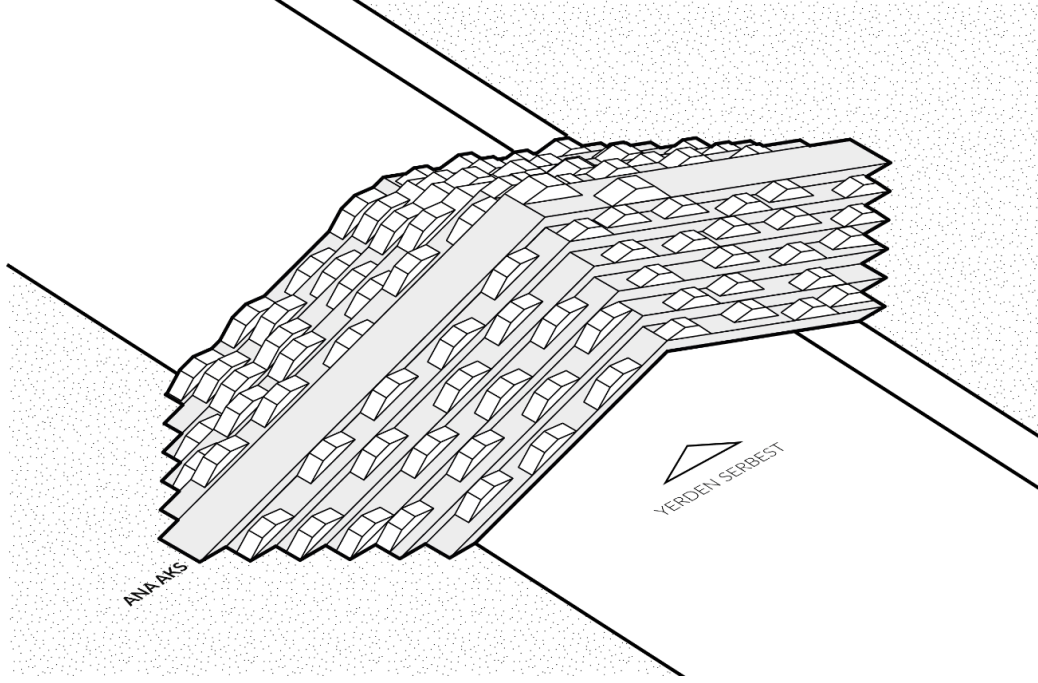

Şekil 1 Les Inclisites, 1968, kentsel biçim diyagramı; Claude Parent'in arşivlerden elde edilen çizimleri üzerinden yazarlar tarafından üretilmiştir

Parent, *Les Ponts Urbains*, 1971, (**Şekil 2**) yani 'Kentsel Köprü' projesinde *Les Inclisites*'den farklı bir çıkış noktasıyla bu sefer kentsel akışın biçimsel altyapı elemanlarından olan köprü'nün kendisini eğimli yüzeyler ile bir kentsel kurguya dönüştürür. **Parent** (2023b, s.57), birçok oblik kentsel önerisinde muazzam yapay rölyefler tasarlayarak doğada var olan tepeler gibi topografik ve topolojik oluşumlara benzeyen mega strüktürler önerir. Köprü, hem akışkan bir mega strüktür tipolojisi olmasından hem de doğal zemine müdahale etmemesinden dolayı tercih edilir (**FRAC Centre Arşivleri**). *Les Inclisites* ile benzer bir kentsel morfoloji anlayışı sunan proje, kentsel dokuyu oluşturmak için akışların çok yönlülüğü, izleri ve bağlantılarına odaklanır. Makro strüktür eğimli yüzeylerin üçüncü boyuttaki birbirleri ile olan komşu ilişkileri neticesinde şekillenir. *Les Ponts Urbains*'i, *Les Inclisites*'ten ayıran en önemli özelliği, aksiyal bir kompozisyonu olmasıdır. Bu anlayış ile projenin doğrultusunda eğimli bir alle elde edilerek, diğer dolaşım aksları da buna paralel bir şekilde konumlanır. Akslar sokak sistemini oluşturur ve eğimli meskenler bu sistem içerisinde çözünür. Sistemin tasarımında kesitlerin önemi planlardan daha çoktur. 1960'larda mimarlar **Yona Friedmann**, **Paul Maymont** ve **David Georges Emmerich** gibi Fransız topolojik yaklaşımların öncülerinin tasarladığı kentsel projelerde bireyin kendi kentsel çevresini serbest kullanımı ile şekillendirmesine olanak sağlanır. Önerilen kent buna fiziksel bir strüktürel altyapı sağlar. **Busbea** (2012, s.156), bu diyalektiği 'fiziksel ve kavramsal, sentaktik bir strüktürün bir aradalığı yani birleştirici rolü üstlenen, her türlü bireysel elemana hem düzen hem de hareket özgürlüğü veren diyalektik yapılandırmalar olarak tanımlar.' **Parent** (2023b, s.67), *Les Ponts Urbains* projesinin strüktürel bir örgü yaratarak, katılımcı bir anlayışla bireyin şahsi müdahalesini ve tasarımsal katkısını teşvik ettiğini belirtir ve bunu 'planlanmış kurgulardaki bireyselleşme' olarak tanımlar. O yüzden *Les*

Ponts Urbains’de ada ve bina sistemi yoktur, sadece tanımlanmış alanlar vardır. Bu alanların tasarımı daha sonraları çağdaş mimaride etkili olacak pek çok yaklaşımı etkileyecektir. Mimar Rem Koolhaas’ın kurucusu olduğu mimarlık ofisi OMA (1982) ile yapılmış Parc De Villette yarışması için önerdiği kentsel kurgu ve mimar Stan Allen’in (1997) bir dizi diyagram üzerinden aktardığı ‘alan durumları’ (field conditions) çağdaş mimarideki alan tasarımına örnek olarak verilebilir.

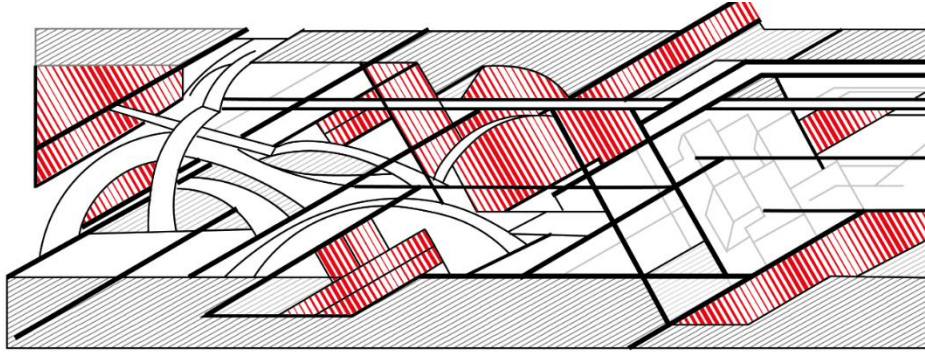
Şekil 2 Les Ponts Urbains, 1971, 3 boyutlu modeli; Claude Parent’in arşivlerden elde edilen maket ve çizimleri üzerinden yazarlar tarafından üretilmiştir

Son olarak, Parent’in 2000’lerde üzerinde çalıştığı *Incision Urbaine* (Şekil 3) yani ‘Kentsel Yarıklar’ projeleri Oblik İşlev Teorisi’nin bir başka bakış açısıyla kentsel form yaratma çabasını temsil etmesi bakımından önemlidir. Projelerin çıkış noktası, eleştirdiği konular ve amaçları, 2010 yılında ‘A’A’ dergisinin ‘Bağlantılar’ (Connexions) başlıklı dizgisinin, Parent ve Virilio tarafından kaleme alınan, eski gruplarının isminden türetilen *Urbanisme Principe* adlı makalesinde sunulur. İkili, yayında, ‘yaşanabilir dolaşım’ anlayışını güncel kentleşmenin problemleri kapsamında tartışır. Parent ve Virilio (2010), 1970’lere kıyasla 2000’lerde kentsel akışların küreselleşmenin getirdiği jeopolitik yeniden yapılanmalarla, kitlesel göçlerle ve iklim değişiklikleriyle oldukça karmaşıklaştığını, bunun karşısında kentsel formun ve morfolojinin bir önlem almadığını ve hatta bu akışlara hala engel oluşturduğunu ortaya koyar. Parent, *Incision Urbaine* projelerinin çizimlerinde bu akışlarla; özellikle göç dalgalarıyla başa çıkmanın yolunun doğal yüzeyde kentsel yarıklar açmak olduğunu savunur. Böylelikle, göç dalgaları, şehirdeki ada ve bina sistemleri tarafından engellenmeden yüzeyden akıp gidecektir. Parent, artan görünmez akışları, mimarlık kuramcısı Mark Wigley’in (2001, s.111) kentsel ağlar ve onların mekânsal yansımaları üzerinde yaptığı çalışmasında ifade ettiği gibi ‘kentsel sistemler ile görünür kılarak’ yarıklar içerisinde yeni bir kentsel düzen anlayışı geliştirir. Parent’e (2023a) göre, bu bağlamda, kentsel tasarımcı ve mimarın rolü değişmelidir. Ona göre, artık kentsel formdan önce kentsel örgülerin tasarımı önemlidir. *Incision Urbaine* çizimleri ile yaratılan yeni kentsel doku, Parent’e (2023a, s.69) göre, ressam Michel Carrade tarafından çalışılan ‘sürekli küçülen bir ormana benzetilir.’ Onlara göre, bu orman, bir seviyede o kadar fazla sıkışır ve çakışmaya yol açar ki artık içerisinden geçmek mümkün değildir. Kentsel tasarımcı ve mimar, bu yoğunlaşmada yeni alanlar açıp akışları bu alanlarla yeniden ilişkilendirerek kentsel formu ve morfolojiyi yaratmalıdır. *Incision Urbaine* projelerinin çizimlerinde Parent, bu ilişkileri tıpkı zemin-şekil planlarındaki boşluk ve doluluk ilişkileri gibi, çok boyutlu kesitler üzerinden anlamaya çalışır. Bu

projelerde, daha önce bahsi geçen kentsel sistemi yeniden yorumlamak için gereken, Parent'in (2023a) sunduğu on iki ilkenin uygulandığını gözlemlemek mümkündür.

Şekil 3 Incision Urbaine, 2000'ler, kentsel ağ ve yaşanabilir dolaşım diyagramı; kırmızı taranmış alanlar meskenleri, gri taranmış alanlarda topografyayı belirtmektedir; Claude Parent'ın arşivlerden elde edilen çizimleri üzerinden yazarlar tarafından üretilmiştir

4. Kentsel Morfoloji Araştırmalarında Yeni Paradigmalar: Kentsel Plandan Kentsel Kesite

Mimar Marianna Charitonidou (2022), kent sakininin kente karşı değişen ve gelişen deneyimini, mimarlar Le Corbusier, Team X, Aldo Rossi, Consantinos Doxiadis, Giancarlo De Carlo, Denise Scott Brown ve Bernard Tschumi'nin farklı tarihsel dönemlerde yapmış olduğu kentsel ve mimari temsilleri üzerinden inceler. Bu çizimlerde Charitonidou (2022), 'tasarımcı, gözlemci ve kullanıcı' arasındaki etkileşimin tarihsel, kültürel, politik, ekonomik ve sosyal olgularla sürekli olarak yeniden tanımlandığını belirterek, kentsel ve mimari temsil araçlarının yeniden yorumlanması, geliştirilmesi ve değiştirilmesi gerektiğinin altını çizer. Bu yüzden akışlarla tanımlanan yeni kentsel morfoloji ve biçim araştırmalarının temsillerinin de farklılaşmasına ihtiyaç olduğu açıktır. Bu bakış açısıyla incelendiğinde, Parent'ın Oblik İşlev Teorisi kapsamında gerçekleştirdiği *Les Inclisites*, *Les Ponts Urbains* ve *Incision Urbaine* proje çizimlerinde kentnin akışlar neticesinde yeniden temsili söz konusudur. Buna göre, akışların anlaşılabilmesinin, araştırılabilmesinin ve bunun bir çıktısı olarak kentsel formun tasarlanabilmesinin yolu, kartezyen anlayıştaki iki boyutlu plan gösterimleri yerine kesit ve perspektif kesit gibi çizim araçlarının kullanılmasıdır. Akışların hâkim olduğu bir dünyanın aktarımı ancak çok yönlü topolojik ilişkileri ve bu ilişkilerin ortaya çıkardığı bütünselliği anlatan kesitler ile mümkün olabilir. Kentsel doku, tabii bağlam, sokak sistemi, ada sistemi ve bina sisteminin değişimi Oblik İşlev Teorisi tarafından kentsel kesit çizimleriyle yeniden yorumlanır. Bideau (2002, s.70), teori kapsamında oldukça sık kullanılan kesitlerin kendi 'anlatılar serisini' oluşturduğunun altını çizer. Parent özellikle *Incision Urbaine* proje çizimlerinde birden çok kesiti artarda getirerek kentnin çok katmanlı yapısını ifade etmeye çalışır. Bideau'nun (2002, s.70) 'tomografi' olarak tanımladığı bu yaklaşım, akışların birbiri üzerine gelmesi, çakışması, kesişmesi gibi unsurların nasıl karmaşık ancak ilişkisel bir kent anlatısı oluşturduğunu gözler önüne serer. Kentsel morfoloji araştırmaları kapsamında kentsel plan bazında pek çok kez uygulanan 'tomografi' yaklaşımının kentsel kesitler üzerinden de uygulanmasının birçok potansiyeli ortaya çıkarabileceğini belirtmek gerekir.

Oblik İşlev Teorisi'nin ortaya koyduğu kentsel kesit kavramını güncel örnekler üzerinden de tartışmak mümkündür. Özellikle peyzaj şehirciliği literatürü, Parent'ın oblik kentlerinde amaçladığı 'kentsel topolojik yüzey', 'mimarlık-peyzaj-altyapı bütünlüğü', 'hibrit ve akışkan morfolojiler' gibi terminolojileri ve olguları tartışır (Koolhaas & Mau, 1995; Angéil & Klingmann, 1999; Wall, 1999; Mostafavi & Najle, 2004; Waldheim, 2016). Mimarlar Marc Angéil ve Anna Klingmann (1999, s.24), hibrit ve akışkan morfolojilerin, kentsel planlama araştırmalarında önemli bir yere sahip olan şekil-zemin ilişkileri üzerinden incelenmesinin artık mümkün olmadığını belirtir. Onlara göre, kentsel yüzeyin ve yapılı çevrenin çok örülü olması ve ayrıca mimarlık-peyzaj-altyapı arasındaki sınırların

bulanıklaşması ile neyin şekil neyin zemin olduğunun tespit edilmesi mümkün değildir (Angélil & Klingmann, 1999, s.24). Bu bağlamda, Parent'in sunduğu kentsel kesit yaklaşımı, peyzaj şehirciliği araştırmalarında ve tasarımlarında da kullanılır. FOA Mimarlık Ofisi tarafından tasarlanan Yokohama Uluslararası Havalimanı ,2002, Weiss Manfredi Mimarlık Ofisi'nin Seattle Sanat Müzesi: Olimpik Heykel Parkı ,2007, Plasma Mimarlık Stüdyo'sunun tasarladığı İzmir Ekonomi Üniversitesi Kampüsü ,2016- ve daha nice proje kentsel kesitler üzerinden akışları anlayarak tasarlar ve yeni bir kentsel form üretir. Ancak bu projeler, Parent'in önerdiği yeni bir kentsel düzen yerine, onun reddettiği ada sistemlerinde sıkışarak bu anlayışın kentsel morfoloji ölçeğinde incelenememesine ve sadece kısıtlı bir alandaki akışların projeleri biçimlendirmesine yol açar.

Mimar Gandelsonas (1995), New Jersey'nin Red Bank ilçesini inceleyerek kentsel plancının ve mimarın şehirdeki etkisinin vaziyet planında görülmediğini hatta vaziyet planının mimar dahil olmak üzere çok sesliliği gizlemek için bir araç olarak kullanıldığını belirtir. Burada vaziyet planıyla sunulan kentsel biçimin ve sistemlerin, baskın şehircilik, mimarlık ve ekonomik ideolojilerin çarkında kapsayıcılığını yitirdiğini, bu yüzden de çağdaş şehri anlamakta başarısız olduklarını vurgular. Parent ve Virilio'nun yatay ve dikey kentsel kurgular üzerinden eleştirdiği bu kısıtlayıcı tek düzelik hala günümüz şehirlerini tanımladığı için zemin üstü ve zemin altı arasındaki akışların devamlılığı yeteri kadar anlaşılammaktadır. Ayrıca bu kurgular ya zemin üzerindeki kentsel planın ya da zemin altındaki kentsel kesitin hâkim olmasına yol açan paradoksal bir çelişkiyi tetikler. Filozoflar Gilles Deleuze ve Felix Guattari (2005), bunu pürtüklü (*striated*) ve kaygan (*smooth*) mekanlar ile tanımlar. Günümüz kent pratiklerinde plan bazında incelenen kentsel çevre pürtüklü mekanları işaret ederken, bulunduğu kentsel kesitlerle araştırılan topolojik ve akışkan bağlam kaygan mekanlar ile ifade edilir. Parent'in amacı, Deleuze ve Guattari gibi, bu iki olguyu bağdaştırıcı eğimli yüzeyler ile bir arada ele alarak çağdaş bir kent düzenini ve morfolojisini savunmaktır. Mimar ve peyzaj mimarı Christophe Giroto (2019), topolojik zemin üzerine vurgu yaparak onun kentsel yüzeydeki farklı aktörleri 'ilişkili (*interrelated*) ve bütüncül (*cohesive*)' bir anlayışla 'sürekli, akışkan ve kapsayıcı' şekilde ele alma potansiyelinin altını çizer. Giroto (2019), Parent'in yaptığı proje çizimleri gibi, farklı kesit anlatılarıyla zemin altı ve üstü arasındaki ilişkinin topolojik bir yaklaşımla incelenebileceğini ve tasarlanabileceğinin üstünde durur.

Mimar David J. Lewis, vd. (2016, s.14) '[kentsel] kesitin [kentsel] planlamanın bir sonucu olarak yorumlandığını ve bu yüzden de [kentsel] biçimlendirme ve tasarım süreçlerinde yapılması gereken zorunlu bir çizim olarak etkisiz kaldığını belirtir.' Lewis vd. (2016, s.14), '[kentsel] kesit üzerindeki eleştirel söylemin ve yazımın' eksik olduğunun altını çizerek, kesitin; çıkarma (*extrusion*), yığınlaşma (*stack*), biçimleme (*shape*), makaslama (*shear*), boşluk (*hole*), eğim (*incline*) ve iç içe geçme (*nest*) gibi yapılı çevreyi ve onun topolojik yüzey ile ilişkisini oluşturan 'görünmez' işlemleri ve özellikleri ortaya çıkardığını ifade eder. Parent, Oblik İşlev Teorisi kapsamında ürettiği kentsel kesitlerle, özellikle yığınlaşma, biçimleme, boşluk, eğim ve iç içe geçme işlemlerini hem inceleyerek hem de tasarlayarak kentsel akışların kentsel morfoloji araştırmalarında anlaşılabilmesi için yeni bir yöntemi ortaya koyar. Morfogenetik, tarihsel-coğrafi (*historico-geographical approach*), süreç tipolojik (*process typological approach*), mekân dizimi (*space syntax*), fraktal çözümleme ve ajan tabanlı modelleme gibi kentsel morfoloji araştırmalarının çok boyutlu araştırma ve tasarım yöntemleri, büyük oranda kentsel planı anlamak, eleştirel olarak yorumlamak ve tasarlamak için geliştirilmiştir. Parent'in pratik ettiği, bahsi geçen yığınlaşma, biçimleme, boşluk, eğim ve iç içe geçme gibi kentsel kesiti anlama ve tasarlama metotları, bu yöntemlerin farklı eksenlerde yeniden yorumlanarak bir dizi yeni yaklaşımlar geliştirmesine olanak sağlayabilir. Örneğin; Oliveira (2016, ss. 120-121), mekân dizimi yönteminin ana odak noktasının 'mekân ve mekân ve hareket arasındaki ilişkiler' olduğunu vurgulayarak, kentsel formun ve biçimin mekân ve hareket örgülerini oluşturduğunu belirtir. Parent'in ortaya koymuş olduğu oblik kent formunun yarattığı 'yaşanabilir dolaşım' anlayışı, mekân dizimi yönteminin yeniden uyarlanmasıyla farklı açılımları doğurabilir. Mekân dizimi bu sefer çok kullandığı kentsel plan yerine kentsel kesiti inceleyerek farklı hareket örgülerinin eğimli düzlemdeki mekânsal yansımalarını ve potansiyellerini keşfedebilir.

5. Sonuç

Mimar Claude Parent ile kent bilimci ve filozof Paul Virilio'nun *Architecture Principe* grubu altında ilk başta 1963 yılında kuramsallaştırdığı, daha sonrası Parent'in 2016 yılındaki ölümüne kadar geliştirdiği Oblik İşlev Teorisi, yatay ve dikey kent düzenlerinin yarattığı kent formlarını ve biçimlerini eleştirerek, eğimli yüzeyler üzerinde yeni bir kentsel yaklaşımı savunmaktadır. Parent, 1968 yılında yapmış olduğu *Les Inclisites*, 1971'deki *Les Ponts Urbains* ve 2000'lerdeki *Incision Urbaine* projeleriyle Oblik İşlev Teorisi çerçevesinde, Fransa'da o dönemin tipo-morfolojik anlayışlarına paralel olarak sunulmuş 'topo-morfolojik' yaklaşımlarda olduğu gibi kentsel akışları araştırmaya, yorumlamaya ve tasarlamaya çalışır. Projelerin arşiv çizimlerinde de görüldüğü gibi, Parent, zemin altı ve zemin üstü akışları, ilişkili ve bütüncül bir kentsel form önerisi ile ele alarak alışagelmış kentsel kurgulara alternatif öneriler getirmiştir. Parent, 'yaşanabilir dolaşım', 'bağdaştırıcı strüktür', ve 'potansiyel değişim' kavramlarıyla şekillenen bu projelerde, **Oliveria (2016)** tarafından kentsel formun ve morfolojinin 'farklı çözünürlükteki' (Kropf,1996) temel elemanları olarak ortaya konan 'kentsel doku, tabii bağlam, sokak sistemi, kentsel ada sistemi ve bina sistemi' olgularını kentsel kesitler üzerinden yeniden yorumlayarak birbiri içerisinde heterojen bir şekilde çözülmesini amaçlar. Parent'in kentsel kesitler ile hedefi, alışagelmış kentsel planlama ve mimarlık pratiklerinin etkisizliğini eleştirerek, modern kentsel biçimin ve vaziyet planının, çağdaş gerekliliklere ve beklentilere yeteri kadar cevap veremeyecek tek düzelikte olduğunu vurgulamaktır. Peyzaj şehirciliği, parametrik şehircilik ve topolojik mimarlık gibi pek çok çağdaş kentsel tasarım ve mimarlık pratikleri, kentsel kesitler üzerinden akışların topolojik bağlamı ile ilişkili dinamik formlar ve yöntemler geliştirmektedir. Bu anlayışların temelini oluşturması açısından Parent'in önerileri önemlidir. Günümüzde çok katmanlı, karmaşık, sürekli ve çapraşık kentlerin ortak noktası akışları barındıran topolojik zeminleridir. Parent'in Oblik İşlev Teorisi'nin prensipleri çerçevesinde sunmuş olduğu farklı kentsel biçim önerileri, topolojik zeminin incelenmesi ve tasarlanması konusunda birçok yöntemin geliştirilmesine öncü olabilir. Kentsel morfoloji araştırmalarında yoğun bir şekilde incelenen kentsel ve mimari planlarla birlikte gelişen ancak az üzerinde durulmuş kentsel kesit anlayışı, modern kentlerin daha kapsayıcı bir şekilde ele alınmasına, akışların yol açabileceği problemlerin çözümlenmesine ve akışların getirdiği yeni ihtiyaçlara karşı mekanizmalar geliştirilmesine olanak sağlayabilir.

Kaynaklar

- Allen, S. (1997). From object to field. *AD Architecture after Geometry*, 127, 24-31.
- Angélie, M. & Klingmann, A. (1999). Hybrid morphologies. *Daidalos*, 73, 16–25.
- Armand, L., & Drancourt, M. (1961). *Plaidoyer pour l'avenir*. Calmann-Lévy.
- Bideau, A. (2002). Grounding space. *Werk, Bauen + Wohnen*, 11, 70–72. <http://doi.org/10.5169/seals-66469>
- Bilsel, C. (2018). *Kent Mekânlarının Yeniden Üretiminde Kentsel Morfoloji ve Kent Mimarlığı Yaklaşımı: Paris Örneği*. Türkiye Kentsel Morfoloji Ağı, II. Kentsel Morfoloji Sempozyumu Bildiriler Kitabı, İstanbul, Türkiye, 35–56.
- Busbea, L. (2012). *Topologies: the urban utopia in France, 1960-1970*. MIT Press.
- Castells, M. (1996). *The rise of the network society*. Blackwell.
- Charitonidou, M. (2022). *Drawing and experiencing architecture the evolving significance of city's inhabitants in the 20th century*. transcript Verlag.
- Corbusier, L. (1987). *The city of to-morrow and its planning (8.baskı)*. (Çev. F. Etchells). Dover Publications. (Orijinal çalışma basım tarihi 1929)
- Deleuze, G. (1993). *The fold: Leibniz, and the baroque*. (Çev. T.Conley). The Athlone Press. (Orijinal çalışma basım tarihi 1988)
- Deleuze, G. & Guattari F. (2005). *A thousand plateaus: Capitalism and schizophrenia (11.baskı)*. (Çev. B. Massumi). Minnesota Press. (Orijinal çalışma basım tarihi 1972)
- Eisenman, P. & Brooks, M. (2015). *Diagrammatic Analysis: The Diptych as a Topological Diagram*. <https://www.architecture.yale.edu/courses/23816-diagrammatic-analysis-the-diptych-as-a-topological-diagram>. Erişim tarihi: 05.04.2023.
- FRAC Centre Arşivleri (t.y). *Architecture Principe (Claude Parent, Paul Virilio), Les Inclisites*.

- https://www.frac-centre.fr/_en/art-and-architecture-collection/architecture-principe/les-inclisites-317.html?authID=10&ensembleID=36. Erişim tarihi: 05.04.2023.
- FRAC Centre Arşivleri (t.y). *Claude Parent, Les Ponts Urbains*. <https://www.frac-centre.fr/collection-art-architecture/rub/rub-64.html?authID=143&ensembleID=371>. Erişim tarihi: 05.04.2023.
- Gandelsonas, M. (1995). The master plan as a political site. *Assemblage*, 27, 19–24. <https://doi.org/10.2307/3171425>
- Giovannini, J. (2021). *Architecture unbound: A century of the disruptive avant-garde*. Rizzoli.
- Girof, C. (2019, May 23). *Topology: thinking about ground in landscape architecture*. <https://girof.arch.ethz.ch/research/topology>. Erişim tarihi: 05.04.2023.
- Koolhaas, R., & Mau, B. (1995). Whatever happened to urbanism? İçinde *S, M, L, XL: Small, medium, large, extra-large* (ss. 958–972). Monacelli Press.
- Kropf, K. (1996). Urban Tissue and the character of towns. *Urban Design International*, 1(3), 247–263. <https://doi.org/10.1080/135753196351029>
- Lefebvre, H. (1991). *The production of space*. (Çev. D. Nicholson-Smith). Blackwell Publishers Ltd. (Orijinal çalışma basım tarihi 1974)
- Lewis, D. J., Lewis, P., & Tsurumaki, M. (2016). *Manual of section*. Princeton Architectural Press.
- Lucan, J. (1996). Introduction. İçinde P. Johnston (Ed.), *The function of the oblique: The architecture of Claude Parent and Paul Virilio 1963-1969* (ss. 5–11). The Architectural Association.
- Merleau-Ponty, M. (1962). Phenomenology of perception. (Çev. C. Smith). Routledge & Kegan Paul. (Orijinal çalışma basım tarihi 1945)
- Migayrou, F. (1996). The definition of a critical architecture. İçinde P. Johnston (Ed.), *The function of the oblique: The architecture of Claude Parent and Paul Virilio 1963-1969* (ss. 59–64). The Architectural Association.
- Moudon, A. V. (1997). Urban morphology as an emerging interdisciplinary field. *Urban Morphology*, 1(1), 3–10. <https://doi.org/10.51347/jum.v1i1.4047>
- Mostafavi, M., & Najle, C. (2004). *Landscape urbanism: a manual for the machinic landscape*. Architectural Association.
- Oliveira, V. (2016). *Urban morphology: an introduction to the study of the physical form of cities*. Springer.
- OMA (1982). *Parc de la Villette*. <https://www.oma.com/projects/parc-de-la-villette>. Erişim tarihi: 05.04.2023.
- Özdamar, E. G. (2022). Inclined planes and the oblique function as a resistance to gravity. *Interiors*, 12(1), 50–74. <https://doi.org/10.1080/20419112.2022.2030956>
- Parent, C. (1970). *Vivre à l'oblique*. L'Aventure Urbaine.
- Parent, C. (1981). *Entrelacs de l'oblique*. Editions du Moniteur.
- Parent, C., & Virilio, P. (1996). Architecture Principe: Texts from manifesto magazine. İçinde P. Johnston (Ed.), *The function of the oblique: The architecture of Claude Parent and Paul Virilio 1963-1969* (ss. 65–71). The Architectural Association.
- Parent, C., & Virilio, P. (1997). *Architecture principe: 1966 and 1996*. (Çev. G. Collins). Les Editions de l'Imprimeur.
- Parent, C. (2003). *Errer dans l'illusion*. Les Architectures Hérétiques.
- Parent, C., & Virilio, P. (2010). Urbanisme Principe. 'A'A' *L'architecture D'aujourd'hui: Connexions*, 375, 97–108.
- Parent, C. (2023a). *Errer dans l'illusion*. Bernard Chauveau Édition. (Orijinal çalışma basım tarihi 2003)
- Parent, C. (2023b). *Vivre à l'oblique*. Bernard Chauveau Édition. (Orijinal çalışma basım tarihi 1970)
- Redhead, S. (2011). *We have never been postmodern: Theory at the speed of light*. Edinburgh University Press.
- Stickells, L. (2010). Conceiving an architecture of movement. *Architectural Research Quarterly*, 14(1), 41–51. <https://doi.org/10.1017/s1359135510000564>
- Ünlü, T., & Baş, Y. (2015). *Mersin'de morfolojik süreçlerin değerlendirilmesi*. Türkiye Kentsel Morfoloji Ağı, I. Kentsel Morfoloji Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Mersin, Türkiye, 14–30.
- Waldheim, C. (2016). *Landscape as urbanism: A general theory*. Princeton University Press.
- Wall, A. (1999). Programming the urban surface. İçinde J. Corner (Ed.), *Recovering landscape* (ss. 233–251). Princeton Architectural Press.
- Weinstock, M. (2013). *System city: Infrastructure and the space of flows*. Wiley.
- Wigley, M. (2001). Network fever. *Grey Room*, 4, 82–122. <https://doi.org/10.1162/152638101750420825>